

Gergely Anna

„Fehérváron egy kicsit megtanultam a vidéki életet...”

Beszélgetés Gábor Miklós Kossuth-díjas színművésszel

1995. májusában készítettem interjút Gábor Miklós Kossuth-díjas színművésszel. Kértem, hogy beszéljen kedves városáról, Székesfehérvárról, diák éveiről, György Oszkáról, családjáról. Beszélgetésünk nem csak ezeket a kérdéseket érintette, hanem átfogta szinte az egész elmúlt század általa megélt történetét. Különösen a második világháborúval kapcsolatos gondolatai emlékeztetések számomra: plasztikus mondatai, ironikus-önirónikus reflexei, intellektusa, derűs, olykor kesernyés nevetése.

Ifjúsága, alkotói- művészi pályája az első székesfehérvári hangosfilm bemutatásától a számítógépes korszakig ívelt: a XX. század lenyomata volt.

- *Milyen tanárnak ismerte Ön György Oszkárt (1)? Milyen viszony alakult ki a költő -tanár és a reáliskolai növendék között?*

- Arra emlékszem, hogy valahol megvan az a nem is egészen töredéknovellám (2), amit akkor írtam és odaadtam neki. Ő komolyan vette írói próbálkozásaimat. Nagyon alaposan megbírálta mindkét írást, részletes véleményt mondott róluk. A lakására is meghívott.

- *Milyen benyomást tett György Oszkár lakása?*

- Rengeteg könyvük volt. Láttam neki dedikált, első kiadású köteteket is. Természetesen találtam ezt, hiszen ő maga is írt a Nyugatba. Olvastam megjelent kritikáit. Apámnak járt a Nyugat. Én például nem tanultam franciául senki mástól, csak tőle, de én olvasok ezen a nyelven. Négy évig tanított a felső osztályokban. Úgy megszerettette velem a franciát, vagy olyan mélyen hatott rám, hogy az olvasás ma sem okoz gondot. Még Proust-tot is olvastam eredetiben, némi kis szótározás segítségével. Bár a beszéddel nem állok ilyen jól...

- *Hogy érte ezt el?*

- Nem tudom, nem tudom...

- *Zárkózott, csendes embernek ismerte mindenki. Valóban szelíd, hallgatag ember volt György Oszkár?*

- Feltétlenül Úgy emlékszem rá, mint egy nagyon komoly, zárkózott emberre, aki legalábbis engem teljesen felnőttként kezelte. A novelláimat olyan komolyan elemezte, olyan komolyan mondta el a véleményét, hogy én nagyon megtisztelve éreztem magam. Olybá vettem, hogy velem felnőttként bánt. De egyszer konfliktusba keveredtem vele.

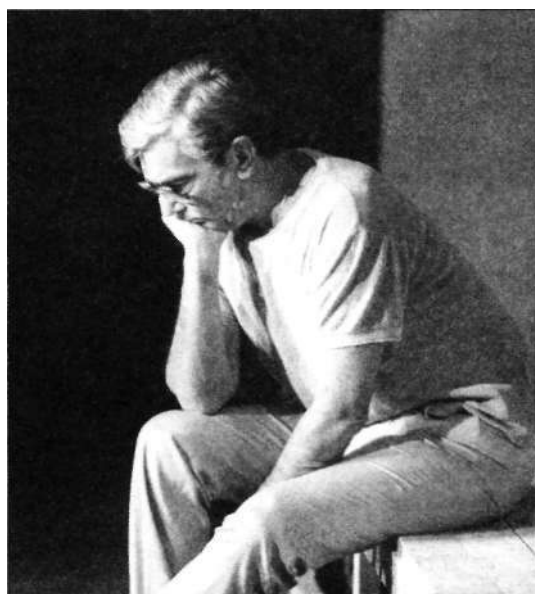
- *Mi történt?*

- Nagyon fura történet. Az egyik osztálytársam náluk lakott. Én jártam hozzá, néhányszor meglátogattam. Érdekes, hogy ma nem tudom felidézni a feleségét (3), de valahogy a jelenléte megmaradt bennem. Az asszony is hasonló entellektüel lehetett. Olyan benyomást keltett, hogy nekem jó odamenni hozzájuk, egy olyan világba, ami Fehérváron máshol nem található. Én nem találkoztam sehol ezzel a szellemmel. A konfliktus kicsit kínos volt, de azért simán tisztázódott. Egyszer

ugyanis számon kérte tőlem, hogy sorra tűntek el könyvei, mégpedig első kiadású, dedikált, értékes kötetek... A Nagy Sándor utcában volt egy antikvárius, és ott felfedezték ezeket a könyveket. Aztán bebizonyosodott ártatlanságom, viszont az a fiú, aki náluk lakott, az osztálytársam, hamarosan elköltözött. *(Nagyot nevet)*

Az egész ház, a lakás, a könyvtár, amilyen komolyan bánt és beszélt velem, és a feleség teremtette légkör, akire a lakáson keresztül emlékszem, új volt nekem. Később Pesten már találkoztam ezzel a milióvel, entellektüel körökben, de ott, Fehérváron, olyan furcsán hatott. Nem csak műveltségük tűnt ki, hanem a stílus volt más, mint Fehérváron, vagy a családom baráti körében. Náluk kóstoltam bele először az intellektuális-művész légkörbe.

- *Milyen volt az akkori Fehérvár? Olvastam ugyanis Blaháné és Jászai Mari naplóját is. Szörnyű, kibírhatatlan városnak festik le. Blaháné az 1864-es fehérvári fellépésük alkalmával azt írja, hogy ekhós szekérrel érkeztek Győrből. Rossz sorsuk van itt a színészeknek, az emberek nem járnak színházba, és" mindenki olyan hát, mintha az orra vére folyna"(Nagyot nevet) Déryné szintén nem kedvelte a várost, - persze szerelmi ügyei hozták ide...*

*Próbaszünet.
(1983. szeptembere,
zalaegerszegi Hevesi
Sándor Színház; a színház
fotóarchívumából)*

- Meg kell, hogy mondjam, a színészeknek volt okuk, hogy ne szeressék Fehérvárt. Én emlékszem rá, hogy mikor a nagy gazdasági válság kitört, akkor a fehérvári családok egy-egy színészt örökbe fogadtak. Hozzánk is jártak - sajnos a nevükre nem emlékszem -, nálunk kosztoltak. Egy szubrett jutott nekünk, nagyon jól összeharagultunk vele, a családom és én is. Volt olyan hónap, hogy 50 fillér gázsit kaptak. Elég rosszul ment a színház. Panaszkodtak is emiatt a színészek. Apám moziként érintkezett velük, bár konkurenciát jelentettek vállalkozására nézve. Mindig mondta: „Jaj, jaj, jön a színház!” A vendéglátékokat mindig megérezte a mozi. A színészek szerint a Vörösmarty Színház túl közel van Budapesthez. Az úri közön-

ségnek derogált a vidéki társulatot megnézni Fehérváron, inkább feljártak Pestre. Egyébként én a magam részéről nagyon kevés színházi előadást láttam életemben, mielőtt színi növendék lettem. Én csak moziba jártam. Azt mondtam, hogy mik ezek a vidéki színészek Jean Gaben-hez, meg a többi nagy névhez képest, akiket rendszeresen megtekinthetek a moziban? Azok az igazi színészek! Tehát megértem, hogy siránkoztak. Mert hát apámnak is voltak problémái az ízlése miatt.

- *Külön kellett választani a mozi üzleti részét és a saját ízlését, stílusát?*

- Igen, mert amikor valami művészi filmet játszottunk, akkor már előre tudta, hogy ez biztos nem lesz siker, mert Fehérváron az ilyesminek nincs sikere. Nézze, Fehérvár egy gyönyörű város. Nem tudom, most milyen szellemileg? Akkor olyan hivatalnok város volt: a hivatalnokok, a katonák és a papok lakták. *(Nevet)* Én azért Fehérváron megtanultam a magyar vidéki életet, kicsit. Lehetséges, hogy az apám mozijában.

- *Hogy lett az édesapja mozis?*

- Ő nagyon régen, még Zalaegerszegen kezdte ezt a szakmát, onnan jött Fehérvárra. Mikor én megszülettem, már ebből élt. Az egyik legelső mozis lehetett az országban.

- *Levéltári anyagban sikerült megtalálnom, azt hogy az "ős-mozisok" hogyan telepedtek meg Fehérváron. Először sátorban tartottak előadásokat, amelyekhez különleges engedélyeket kellett beszerezni. Prohászka Ottokár megyés püspök még 1915-ben is nyílt felhívást tett közzé, melyben az ifjúságot óvja a filmek káros, erkölcs-romboló hatásától. Hogy változott meg ez a helyzet a 30-as évekre?*

- A szigor alig enyhült: engedélyt kellett kérni az iskolától, ha a diákok moziba akartak menni. Először is kötelező volt a sapkát hordani, a reáliskola simléderes sapkáját, a nélkül nem lehetett kilépni az utcára. Azért, hogy messziről fel lehessen ismerni, ki a réalista, ki a gimnazista, stb. Nekem szerencsém volt, mert amikor kérdeztek, mindig azt mondtam, hogy megyek az apámhoz, vagy az anyámhoz. Így aztán nekem elnézték, hogy én akkor megyek a moziba, mikor akarok, de szigorúan ellenőrizték, valóban ott kötöttem-e ki?

- *Székesfehérváron a két világháború közti időszak légkörét, szellemiségét nagyan meghatározta Prohászka Ottokár megyéspüspök tevékenysége, Kaszap István kultusza. Ön mit érzékelt ebből?*

- Osztálytársaim között is akadtak olyanok, akiken ez a szellem érződött. Volt

A szülők: Gábor Béla és felesége Ilona az 1930-as években a Balatonnál

valami furcsa..., valami beteges a jó magaviseletükben. Lehet, hogy azért, mert később aztán már nem érdekelt a tanulás. Ha visszagondolok például a tanári karra, érdekesen alakult a viszonyom hozzájuk. Említhetem például Varga Gábort (4), aki egyszer, 1947-ben eljött megnézni engem egy Shaw darbban játszottam. Bejött az öltözőmbe, az öreg református tanár. Meglátogatott. Nekünk vasárnap kötelező volt a fél 9-es istentisztelet. Alakja bennem úgy maradt meg, mint aki elég szigorú osztályfőnök volt egy pár évig. Valami nagyon becsületes, tisztességes ember emlékét őrzöm akit gondolatban most is tisztellek. Akkor is tiszteltem.

- *Az iskolai értesítőben láttam, hogy Ön kitűnően vívott. (Nevet.) Hogy zajlott le egy vívó óra az Ybl Miklós Főreálban az 1930-as évek végén?*

- Vívunk (5), és ez később teljesen természetes vált, hiszen színiakadémián is tanultunk vívni. Szerettem csinálni, és elég jól ment a vívás. Szerettem teniszezni is. Volt az iskolában egy tanuló tenisz-pálya, hátul elkerítve. Míg mellette a nagy tenispálya az iskolával szemben helyezkedett el.

- *Kérem, beszéljen még tanáraitól!*

- Volt egy fiatalabb irodalom tanár, aki az utóbbi években jött- hetedikben vagy nyolcadikban. A mi tankönyveinkben akkor, még a 30-as években, Ady Endrét csak úgy emlegették, hogy nagyon tehetséges, dekadens, meg erkölcstelen költő. Ez az irodalom tanár úgy tanított minket, mintha ez a tankönyv nem is létezne. Nekünk úgy tanította Ady költészetét, igazi nagyságának megfelelően. Egyszer rajta csípett, mert Berzsenyiről kellett írni dolgozatot. Én akkor nem tudtam sokat Berzsenyiről, meg nem is nagyon érdekelt. Inkább a modernebb irodalommal foglalkoztam, amit az is bizonyít, hogy a Nyugatban felfedeztem Füst Milánnak egy Berzsenyiről szóló tanulmányát. (Nevet) Gondoltam, a feladatot egyszerűen meg lehet oldani. Ki olvassa a tanulmányt Fehérváron? A tanár úr biztos nem. Úgyhogy az írást szépen kivonatoltam a füzetembe. A tanár úr jelest adott rá, és azt a megjegyzést tette, hogy " Kissé túlságosan ragaszkodik Füst Milánnak a Nyugatban megjelent tanulmányához" (Nevet) Igazság szerint a tanári karra, például a Demeter Dezsőre (6) szívesen emlékszem. Különösen két szép lányára. Aztán mindenféle dolgokat pletykáltunk róluk, mivel rendkívül csinosak voltak. Náluk is lakott egy osztálytársam, akit a barátomnak mondhattam. A tanár úr is úgy maradt meg az emlékezetemben, mint egy rokonszenves, de kissé gyámoltalan ember, akivel elég sokszor kitoltunk, de akit azért szerettünk. Az igazgatóról nekünk az volt a benyomásunk, hogy piál. Természetrájtot tanított. Nálunk csak helyettesített, néha bejött órákat tartani. Előfordult, hogy természetrajz órán elaludt. (Nevet.)

- *Visszatérve a mozihoz, Ön mindig azt mondta, hogy az egy rendkívül érdekes hely. Kérem, beszéljen erről!*

- Az Uránia (7) kis koszos mozi volt. Sűrű... Valami fantasztikus hely. A szaga... (Beleszippant a levegőbe, mintha most is az orrában érezné a szagot.)

- *Kik jártak oda? Katonák, cselédek? A közönség szigorúan elkülönült?*

- Nem volt ott hátul egy páholsor is. Amikor már nagyobb lettem oda szoktam beülni. (Nevet.) Nem tudom pontosan, hogy is volt az Urániával s az Árpád mozi-val (8). Az Árpád számított az előkelőbbnek. De arra emlékszem hogy az első hangos filmet az Urániában játszották. Singing Foot, Al Johnsonnal. Borzasztó hatással tett rám. Sikított az anya, akinek a fia beteg volt, vagy meghalt. Ezt tragikus volt hal-

lani. Vetítették Kertész Mihály egy filmjét az özönvízről, ha jól emlékszem. A film vetítése előtt ő maga magyarul beszélt a mamájához. Ez a gesztus rettenetesen meghatotta a közönséget. Amerikai rendező, a mamájához, a hazájához szól. Ezek szerint az Uránia mozi korábban egy előkelőbb korszakot élt meg. Én két dolgot örököltem az apámtól: a mozit és a könyvtárat. Apámnak majdnem ekkora könyvtára volt, mint nekem. Az övének egy része megvan itt. Ez engem hozzásegített ahhoz, hogy ne legyek túl életrevaló, hanem egy képzelt világban éljek. Aztán elég nehezen jöttem rá - talán sohasem sikerült teljesen -, hogy a valóság hogy is néz ki. Én, amikor csak tehettem, beültem a moziba. Egy filmet megnéztem kétszer, háromszor. Akadt olyan film, amit kívülről tudtam. Magától értetődően sok havert szereztem. Elkísértek a moziba. Apám azért időnként beengedte őket, de a jegyszedők is ismerték a brancsot. Én is mindig ott ültem az első vagy a második sorban. Az volt az igazi... Nem is tudom, hogy színész lettem volna-e, ha nincs ez az élmény. A filmek viszont azt is jelentették számomra, hogy kitágult a világ, ott a nézőtéren megismertem magyar, amerikai, francia embereket. Kezdtém kamasz lenni, már minden érdekelt, már a Nyugatot olvastam. A komoly filmeket szerettem, akkor különösen a franciákat, köztük is Gaben filmjeit. A Kődös utak óriási hatást tett rám. A magam kamaszos kis sznobériájával néztem ezeket, de mégis csak rám ragadt valami. Nem véletlen, hogy 1945-ben Várkonyi Zolinál Cocteau Rettenetes szülőkjében kiugrottam. Akkor éppen ezekből az élményekből táplálkozva, olyan magától értetődően játszottam, hiszen a közeget egyrészt ismertem apám könyvtárából, Cocteau-t is ismertem, az akkori modern francia irodalmat, másrészt tudtam, hogy egy francia ember hogy néz ki, hogy viselkedik. Elég nagy tájékozottságot adott nekem a film az első pillanattól kezdve.

- *Érdekesen beszél egy nyilatkozatában a szülők házasságáról. (9)*

- Én akkor nem estem a zsidótörvény alá. Elvégeztem a Színiakadémiát. Rögtön leszerződöttem ösztöndíjasnak a Nemzeti Színház. Mikor beadtam a papírjaimat, akkor kiderült a származásom, és egy hónap múlva egyszerűen felmondtak. Közölték: nem érvényes a szerződés, mert az apám zsidó volt.

- *Ez a második zsidótörvénnyel függött össze?*

- Nem, akkor rám még nem vonatkozott a zsidótörvény (10). Ezután leszerződtem a Madách Színházba Püskösdi Andorhoz, illetve nem is Püskösdi Andorhoz. Eljátszottam két szerepet, vezető váltás lett, akkor jött Püskösdi Andor. Egyszer csak behívtak az igazgatósághoz, és nagyon barátián közölték, hogy a Színész Kamara - amelynek elnöke Kiss Feri (11) volt - nem engedélyezi, hogy leszerződtesse nek, mert náluk már szerződést kapott Várkonyi Zoltán, aki szintén fél zsidó, és Tapolczai Gyula is, akit már nem szabadna befogadni, de elnézik, mert mindketten olyan tehetséges ember. Ám a törvény csak egy státust engedélyez. „Viszont nincs jogunk rá, hogy felbontsuk a szerződésedet, arra kérünk, mivel felléptetni nem tudunk, hogy fél gázsit adhassunk.” Úgy hogy kifizették a fél gázsit a Madách Színházban, de nem léphettem fel.

- *Ez pontosan mikor történt?*

- 1941-ben. Tehát ezek dumák, amit itt leadnak, hogy a kirekesztés akkor kezdődött, mikor a nyilasok jöttek. A valóság másként nézett ki. Egyrészt már akkor érvényben volt az első zsidótörvény, másrészt - ez igaz - nem tartották be. Az érem-

nek ez két oldala. Egyrészt a Madách Színház, Pütkösd Andorral az élen, aki szerződttetett engem, és a másik oldal a Színész Kamara, Kiss Feri elnökletével, aki nem engedett játszani. Ezt így kell nézni: volt ez is, meg az is. Nahát erről tanúskodtam én Kiss Feri igazolásakor. Kérdezték, hogy mi a helyzet a Kamarával? Működött a Kamara, de csak látszat szerint. Egyszerűen a saját törvényeiket nem tartották be. Egyébként, mikor kiszabadult Feri, eljött engem megnézni a Hamletben... Egészen más ember lett, mikor kiszabadult. Hallottam, hogy 56-ban mindig csak azon volt, hogy békítsen, békítsen, békítsen, szegény Földes Gabival.

- Az édesapja érezhette ennek a városnak a légkörét, mert a helyi sajtó a 30-as évek végén kimondottan antiszemita jellegű írásokat közölt.

- Igen, de más beállítottságú újságra is tudok példát. Például a Friss Újság.

A szülők, Székesfehérvár, 1940-es évek

- Édesapja a zsidótörvények miatt, a gyerekei miatt, az édesanyja hatására, vagy üzleti megfontolásból keresztelkedett ki?

- Nem. Ő akkor keresztelkedett ki, mikor elvette anyámat, tehát én, hogy úgy mondjam, nem voltam zsidó soha effektíve.

- Ebből soha nem volt hátránya, hogy ezt valahol mindig számon tartották?

- Nézze, engem azért mindenki úgy kezelte, ahogy visz-

számlékszem, hogy ez alak úgy is valami csodabogár: vagy ez lesz, vagy az lesz, de ebből komoly ember nem lesz. Nem bántottak ezért. Tisztelték a színészi tehetségemet és rajtudásomat. Elismerték a képességeimet. Később én aztán már nem voltam ilyen jeles tanuló. Hetedikben félévkor matematikából még meg is buktattak, aztán év végére javítottam. De az mindig úgy ment, hogy elnézték felkészületlenségemet. Varga Gábor tanár úr az utolsó évben mindenkivel ugyanazt a tételt feleltette nyolcadikban, mint amit a vizsgán kérdezett. Ez úgy öröklődött a diákok között, hogy mindenki abból fog érettségien felelni, amit az öreg eddig begyakorolt vele. Nálunk volt egy kis krach az érettségien, mert véletlenül valahogy összekeveredtek a tételek. Én például olyan tételt kaptam történelemből, amiről gőzöm nem volt... Azt a kétségbeesést, ami az arcán megjelent! Lapozott előre, hátra. El kezdtem halandzsázni össze-vissza. Szerencsémre az érettségi biztos kiment cigarettázni. Akkor a vizsgabizottság döntött: gyorsan beírták a megfelelő osztályzatot, és el volt intézve. Ebből is látszik, hogy nem vettek komolyan.

- Ebben szerepet játszott a származás vagy a foglalkozás?

- Igen, igen, de azért úgy szépen meg voltak húzva a határok, tudja?

- Később?

- Egy láthatatlan fal volt emelkedett köztünk, amit folyton lehetett érezni. Az apám bizonyos társaságba nem kerülhetett be. Az lehetetlenségnek látszott, hogy az

én apám a megyei, vagy a városi előkelőségekkel közelebbi kapcsolatba kerülhesen. Aztán ő eljött Fehérvárról. Én viszont oda vonultam be katonának. Engem igazság szerint munkaszolgálatra kellett volna beosztani. Ennek ellenére a tüzéreknel szolgáltam...

- *Hogy sikerült a munkaszolgálatot elkerülni ?*

- Úgy hogy a tisztikar, a négyes tüzéreknel egészen egyszerűen bújtatott. Azt kell, hogy mondjam. Nem beszélt róla senki. Bekérték az életrajzomat, mikor kellett. Én karpaszományos, úgynevezett önkéntes voltam. Nem küldtek tiszti iskolára. Hagytak békében. Tehát, mikor kimentünk a frontra, nekem nem volt csillagom. Odakint aztán egyszerre kettőt is kaptam. Tizedessé léptettek elő. Azért, mert Árnai Gyula, a tüzér üteg parancsnoka - mienk a második üteg volt -, nagyon szeretett. Tudom, hogy akadtak olyan tiszték, akik folyton berzenkedtek, hogy engem ki kellene rúgni, ez később kiderült. De a parancsnokság, a tisztikar többsége megvédett. Bújattak. Sőt, egy másik ütegnél is volt egy hozzám hasonló félzsidó. Nem tudom, aztán később, mi lett vele? Tehát ezt megúsztam. Lehetséges, hogy ebben szerepet játszott színészségem. Addigra már játszottam egy filmben, és amikor bevonultam, azzal kezdődött a katonaság, hogy ott, a színházban rendeztem egy tüzér ünnepséget.

- *Népszerű lett?*

- Lehetséges, hogy ez is hozzájárult elismertségemhez, de említettem, ez mással is előfordult. Nyugodtan állíthatom, hogy a tisztikar túlnyomó többsége rendesen viselkedett. A kiugráskor, 1944. márciusában egy napig arról volt szó, hogy ellenállunk, ha jönnek a németek.

- *A németek bevonuláskor ön Székesfehérváron volt?*

- Igen. A négyes tüzéreknel, a Budai úton. Pontosan emlékszem, hogy nekünk reggel kiosztották az éles lőszert. A lövegeinket - tíz és feles lövegeink voltak - a lak tanya bejárata felé fordítottuk, a falak felé: ha a németek be akarnak törni, akkor ellenállunk. Ez körülbelül fél napig tartott így. Esteledett. A német katonák megérkeztek, sokáig ott álltak motorbiciklivel, meg mindennel a kapun kívül, mi meg belül, és feljűk irányozva a lövegek. Valamikor estefelé kaptuk a parancsot, hogy vissza. Leadni az éles lőszert, lövegeket vissza a helyűkre! Attól kezdve egy német és egy magyar katona állt őrségben, egymás mellett. Ez lett az „ellenállásból”. Mi azt hittűk, hogy szembe fogunk szállni velűk. Szóval, ezt is Fehérváron éltem meg. Hasonló élményt egyébként kint a fronton is átéltem egyszer, 44 októberében.

- *Ezt a Kicsi Világ Háború című kötetében le is írta.*

- Igen. Megírtam. Valóban, nem tudtuk, hogy mi történik. Csak a rémhírek terjengtek, de ott is megtörtént, hogy majdnem megfordítottuk a lövegeket a németek felé. Aztán visszafordítottuk. Azt tapasztaltam, a katonák a fronton is csak arról ábrándoztak, hogy lehet hazajönni. Meg se fordult a fejűkben, hogy nyerhetűnk is. A tisztékében, gondolom igen, de a katonák nem áltatták magukat. Mi jobban éreztűk a bőrűnkön, hogy mi a reális erőviszony... Ez az egyik oldal, de a másik oldal mégis csak az, hogy egyrészt valami végtelen közönnel vettűk az egészet, másrészt pedig azért nekűnk is megvoltak a magunk hóhérlegényei. Ezért aztán úgy döntöttem, hogy ebből elegendem van. Mikor hazajöttem, Pestre kerültem. Én a félelmet itt ismertem meg, nem a fronton.

- A szüleit hol találta meg?

- Akkor már szüleim Pesten laktak, említettem hogy korábban felköltöztünk. A végén már csak Zalaegerszegen volt mozink. Hála az istennek, hogy így döntöttek. Nem maradtak Zalaegerszegen, mert az ottani zsidó barátainkat... *(Sóhajt)* Szóval, azért az ország többségének semmi kifogása nem volt az ellen, ami nálunk történt, hogy finoman fejezzem ki magam. Közönyösen nézték az eseményeket, a deportálást a legtermészetesebb dolognak tartották. Ezt a közönyt tulajdonképpen én nem vagyok képes felfogni. Nem természetes, hiszen az európai országokban érezhetően kiálltak a zsidók mellett, bár csúnyább volt a helyzet, mint azt egy ideig feltüntették. Franciaországban is... De nem voltunk dánok, az biztos. *(Nevet, nevetünk.)*

- Kérdezhetem önt tárgyakról, például a tükörről?

- A tükör. Valamikor a színészek készítették még a maszkjukat, ma már nem. Azért az ember, ha színpadra lép, megnézi magát. Maszkot nagyon szerettem készíteni, nagyon élveztem.

- A tükör egyrészt eleve férfihoz, Nárcísszusz történetéhez kötődik, másrészt munkaeszköz. Hogyan alakul át a művész egyes szerepeiben? Milyen a kapcsolata a saját tükörképével?

- Én a magam részéről nem látom kívül magamat, mikor a színpadon vagyok. Az az állapot valami furcsa közérzet inkább. Tehát nem arról van szó, hogy nem nézem meg magam a tükörben. Számomra a szerep azt jelenti, hogy elképzelek egy figurát, és ez mindig a közérzetem egy bizonyos változásával jár együtt. Egyszer csak el kezdem érezni, hogy a szám másként áll. Például játszottam Lukács Györgyöt. Megnéztem néhány róla készült filmfelvételt, és láttam hogyan tartja a szivart, és a szivartartástól miként deformálódik a szája. Ahogy néztem, magamban úgy utána játszottam, kvázi. *(Meváltozik az arca, szája, mintha szivarozna)* Először az izmaimmal kezdtem, hogy hogyan is van, mikor így néz ki? Utána, mikor a darabról fényképeket készítettek, és megláttam ezeket, akkor rendkívül meglepődtem, mert nem úgy néztem ki, mint Lukács György, hanem úgy, mint én, csak a szám állt másképpen. De azért a mozgásom és az egész magatartásom megváltozott, de ez a fényképen nem látszott. Tehát én nem látom, csak elképzelem a figurát, annyiban látom. Az akkor igazi, ha az ember teljesen átalakul, sőt, a szerep közérzetté válik. Egyszerűen nemcsak arról van szó, hogy én kívülről hogyan látom magam, hogy milyen pofát vágok, mintha tükörben nézném magam. A közérzetem változik. A vonásaim változnak, ahogy a számot érzem, a lábaimat, a karomat. Sőt, ahogy a fényképnél mondtam a tükörkép még meg is zavar, mert éppen azt tükrözi vissza, hogy ez nem is annyira sikerül, mint amennyire én hiszem. Már pedig ez a belső meggyőződés hozzátartozik az átváltozáshoz, hogy én úgy nézsek ki, mint, ahogy én szeretném. Tehát a tükör, ilyen szempontból, legalább is nekem megtévesztő... Mondjuk, munkaeszköz. Természetesen, az ember megnézi, hogy hogyan áll a nyakkendője, vagy a kosztümje, amit felvesz. De én nagyon ritkán nézek tükörbe. Mikor fiatalabb voltam, akkor igen. Az ember lassan leszokik a tükörről. Egyre kellemetlenebb lesz, vagy egyre kevésbé kellemesebb. *(Nevet)*

- Ön ragaszkodik a tárgyakhoz? Gyűjtő típus?

- Én tulajdonképpen nem gyűjtök semmit, még a könyveket sem igazán. Én nem vigyázok a könyveimre. Nem érdekel, hogy milyen kiadás. Nekem teljesen arra való

a könyv, hogy olvassam. Ez azt jelenti, hogy belefirkálok. Szeretem a puha táblás könyvet, ha szétesik, nem zavar. Az bánt, ha elveszik egy oldal. Nem úgy őrzöm, mint egy tárgyat, nem olyan viszonyban vagyok vele. Aztán mikor hosszú időn át összegyűlnek körülöttem akkor azt kell látnom, mégiscsak valami dekoráció. Jó, ezeknek a könyveknek nagy részét elolvastam, de tulajdonképpen kevés olyan kötet akad, amit még egyszer a kezembe veszek. Tulajdonképpen nem tudom hogy mit jelent egy ilyen könyvtár az ember életében. Emlékeztet? A lehetőségét rejti annak, hogy ha még egyszer, kiveszem azt a könyvet, például Maupassant novelláit - amit nem olvastam harminc-negyven éve már -, akkor speciel nekem megjelenik a Szajna és a Szajján csónakázó fiatalemberek. Olyan, mintha egy képet látnék. Megidézi. Sőt, a kiadásnak is úgy látszik, van valami hatása. Előfordult, hogy megvettem olyan könyvet, amelyik megvan régebbi kiadásban is. Nem szeretem eldobni a régebbi kiadást, amit olvastam. Ha eldobom, akkor hiányzik egy idő után. Ez azért lehet így, mert arról a kötetről, a szagáról, a tapintásáról eszembe jut sok minden. Az újabb kiadásnál semmi nem jut eszembe. Ezek szerint mégis kialakul valami személyes kapcsolat a könyvekkel... Általában nem gyűjtök, nem teszek el semmit. A tolatkat igen, azokat nagyon szeretem. Az asztalomon úgy ott maradnak a tárgyak.

- *A művész ír naplót?*

- Ilyenkor, mikor egy könyvön kezdek el dolgozni, akkor nem. Különben igen.

- *Mikor kezdett el naplót írni?*

- Akkor kezdtem el, mikor a frontra kerültem. Az a kis könyvecske, A Kicsi Világ Háború ezekből az első feljegyzésekből állt össze. Ennyit a tükörről, a könyvekről és a tárgyairól. Nem vagyok igazán bensőséges viszonyban olyan tárgyakkal, amelyeket nem használok. Szenvedélyem a tollak, aztán itt van a szövegszerkesztő. Ez, ez egy téboly. Csapda, amibe beleesik az ember. Tényleg megszerettem, rendkívül hasznos dolog.

Madách: *Az ember tragédiája* - 1983. októberében a zalaegerszegi Hevesi Sándor Színházban, Luciferként Szalma Tamással (Ádám) és Fekete Gizivel (Éva).

Jegyzetek

1. György Oszkár (Budapest, 1882 Auschwitz, 1944) költő, műfordító. Egyetemi tanulmányait Budapesten és Párizsban végezte magyar, francia szakon. 1920-tól Székesfehérváron az Ybl Miklós m.kir. Főreálgymnáziumban tanított. A Nyugat munkatársa, Babits, Kosztolányi barátja. Önálló verseskötetei mellett 1917-ben a „Rossz virágai” címmel elsőként jelent meg Magyarországon Baudlaire fordítása. A Székesfehérváron kiadott Vár c. folyóirat szerkesztője. Jeles tanítványai közé tartozik Gábor Miklós színművész, Jankovics Ferenc író, költő.

2. Gábor Miklós az 1929-30-as tanévben kezdte tanulmányait a székesfehérvári Ybl Miklós Főreálgymnáziumban. Iskolai ünnepeken rendszeresen fellépett szavalataival. A Vörösmarty Önképzőkör titkáráként már 7. osztályos növendékként a Hazugság című novellájáért külön önképzőköri dicséretet kapott. (Ybl Miklós m.kir. Főreálgymnázium Értesítője, 1930/1939.) Az említett novella töredék valószínűleg erre az írására utal.

3. György Oszkár felesége Friedmann Katalin volt. 1921 karácsonyán kötöttek házasságot.

4. Varga Gábor 1933/1938 között, V-VIII-osztályban volt osztályfőnöke Gábor Miklósnak.

5. A vívást Scheppeld János tanár, a torna és játékszertár óre oktatta a harmadik osztályos növendékeknek. Az 1931/32-es tanévben a reáliskolások kétszer győzelmet arattak a ciszterci gimnazisták és a kereskedelmisták csapata felett. Ennek a csapatnak volt a tagja Gábor Miklós is. (Ybl Miklós m.kir. Főreálgymn. Ért. 1931/32. 23. oldal.)

6. Demeter Dezső 1929/1933-ig volt osztályfőnöke Gábor Miklósnak.

7. Székesfehérváron az „Uránia Mozgósztúdió” gyakor az Szent István és a Petőfi utca sarkán volt. (Arany János u. 22.)

8. Székesfehérváron az Árpád mozi a szecessziós stílusban épült Árpád fürdő épületén belül volt. Az Árpád fürdő medencéjét nyáron feltöltötték vízzel. Nyári szezonban az uszodai páholyokból és az erkélyekről lehetett mozit nézni. (Független Fehérvár, 1995. 2. szám, 9. oldal. Margit Patrícia: Szerelmem Fehérvár.)

9. „Ami a polgári családot illeti... Apám zsidó volt, illetve nem volt zsidó, csak zsidó származású, kikeresztelkedett. Református volt, én már reformátusnak születtem. „

A családi életükről, a viharos veszekedésekről édesapja nőügyeiről stb. visszafogottan nyilatkozik. Mester Ákos interjúja Gábor Miklóssal: Az életem szerelem és kaland. Magánbeszélgetések közügyben c. kötet, 1989. 31. oldal.

10. Az említett zsidótörvények: 1938: XV. tc. „A társadalmi és gazdasági élet egyensúlyának hatályosabb biztosításáról” viselte. A 2. § rendelkezik a sajtókamara, illetve a színművészeti és filmművészeti kamara felállításáról. Ezeket a művészi tevékenységeket csak kamarai tagság mellett lehetett folytatni. A zsidók kamarai tagságának arányát 20 %-ban határozta meg. E törvény miniszteri indoklása: „Tagadhatatlan ugyanis, hogy a magyar szellemiségnek aligha lehetnek aggálytalan kifejezői a zsidóságnak azon elemei, amelyek a magyarságnak csak külső vonásait vették fel, de nem eresztettek mély gyökeret több nemzedékkel a magyar talajba.”

Az u.n. II. zsidótörvény (1939: IV.tc. 911.§) tovább szűkítette, (6%) majd az 1.220 M.E./1944 sz. rendelet teljesen törölte a zsidók kamarai színművészeti, filmművészeti, kamarai tagságát 1944. április 30-ig bezárólag.

11. Kiss Ferenc színművész Székesfehérváron született (1892/1978).

Oidipusz király szerepében
Madách Színház, 1969. Gábor Miklós rajza